

Migracije Slovenaca na područje sjeverozapadne Hrvatske (Varaždinska i Krapinsko-zagorska županija)

Škiljan, Filip; Vukić, Aleksandar

Source / Izvornik: Podravina : časopis za geografska i povijesna multidisciplinarna istraživanja, 2015, 14, 175 - 189

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:303:067047>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

MIGRACIJE SLOVENACA NA PODRUČJE SJEVEROZAPADNE HRVATSKE (VARAŽDINSKA I KRAPINSKO-ZAGORSKA ŽUPANIJA)

MIGRATION OF SLOVENES IN THE AREA OF NORTHWESTERN CROATIAN (VARAŽDIN AND KRAPINA ZAGORJE COUNTY)

Filip ŠKILJAN

Institut za migracije i narodnosti,
Trg Stjepana Radića 3,
10000 Zagreb

Primljeno / Received: 15. 1. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 25. 5. 2015.

Pregledni rad / Review

UDK / UDC 314.7(497.5-16=163.6)

323.15(497.5-16=163.6)

Aleksandar VUKIĆ

Institut za migracije i narodnosti,
Trg Stjepana Radića 3,
10000 Zagreb

SAŽETAK

Autori donose podatke o Slovincima u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, odnosno Slovenaca na području Krapinsko – zagorske županije i Varaždinske županije. Istraživanje je provedeno u Državnom arhivu u Varaždinu i u Hrvatskom državnom arhivu. Autori predstavljaju rezultate o broju Slovenaca u Varaždinu i okolici i njihov utjecaj na kulturni i gospodarski život grada. U posljednjem poglavlju autori donosi rezultate polustrukturiranih intervjua s pripadnicima slovenske nacionalne manjine u Varaždinu i u Humu na Sutli i donose informacije o organizaciji slovenske nacionalne manjine u Varaždinu.

Ključne riječi: Slovenci; Hrvatsko zagorje; Varaždin; migracije; Varaždinska podravina

Key words: Slovenians; Croatian zagorje; Varaždin; migrations; Podravina

UVOD

Rad o slovenskoj etničkoj zajednici u Krapinsko-zagorskoj i Varaždinskoj županiji nastao je kao plod suradnje jednog povjesničara i jednog sociologa – teoretičara sistema. Takva suradnja, odnosno interdisciplinarna suradnja povjesničara i sociologa, postala je u proteklih nekoliko desetljeća dosta uobičajena. Naime, i sociologija i povijest postali su svjesni specifičnih ograničenja svojih disciplina. Sociološkim istraživanjima previše je često nedostajao povijesni kontekst, a povjesničarima teorijska aparatura koju je sociologija uspješno razvila. Ta je suradnja rezultirala razvojem "sestrinskih" disciplina - društvene povijesti, koja se oslanja na marksistički teorijski okvir, te povijesne sociologije koja se konstituira na Weberovskoj tradiciji. Predstavnici prve disciplini su francuski povjesničari okupljeni oko časopisa Annales, napose Braudel i Le Goff, a predstavnici druge su Skocpol, Moor i Tilly.¹

¹ Fernand BRAUDEL, *Strukture svakidašnjice*. Zagreb: August Cesarec, 1992; Jacques Le GOFF, *L'histoire nouvelle*. Paris: CEPL, 1988; Barrington MOOR, *Društveni koreni diktature i demokratije: vlastelin i seljak u stvaranju modernog svijeta*. Beograd: Filip Višnjić, 2000; Theda SKOCPOL, *Vision and Method in Historical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984; Charles TILLY, Historical Sociology", in: *International Encyclopedia of the Behavioral and Social Science*, Amsterdam: Elsevier. Vol. 10 (2000), str. 6753-6757. Od gotovo nepregledne literature koja razmatra odnos sociologije i povijesti mi smo naveli samo neke radove koji po našem mišljenju predstavljaju najbolji uvod za promišljanje te interdisciplinarnu suradnje.

Mada u našem pristupu ima elemenata braudelovske tradicije, napose u naglašavanju važnosti proučavanja svakodnevice "običnih" ljudi, istraživanju vremenskih struktura dugog trajanja, materijalnog života, te "oslušivanja" glasa običnih ljudi (koje "visoka" povijest najčešće ignorira) naš je pristup drugačiji. Mi predmetu našeg istraživanja, nastajanju i opstanku slovenske etničke zajednice u dvije hrvatske županije, pristupamo s motrišta Luhmannove teorije društvenih sistema. Razvijeni apstraktno-analitički i epistemološki pristup teorije društvenih sistema dopušta nam da svojem predmetu pristupimo na način koji je, čini nam se, drugačiji od uobičajenog. Mi držimo da se "u svijet" ne može odlaziti da bi se tražile činjenice ili podaci, jer se "u svijetu" uvijek mogu naći samo promatrači i njihove interpretacije činjenica. Promatrači prvog stupnja se uvijek nalaze u situaciji i na neki je način konstruiraju. Ako promatraju prema van riječ je o klasifikaciji i kategorizaciji, ako promatraju i opisuju sami sebe riječ je o identitetu. Promatrači drugog stupnja, primjerice država, promatra svoje stanovništvo uz pomoć klasifikacijsko-kategorizirajućih shema (aparata). Iz promatranja se razvijaju opisi, iskazi, samoopisi, diskursi, popisi stanovništva po spolu, dobi, vjerskoj, etničkoj pripadnosti... Povjesničar i sociolog promatrači su trećeg stupnja koji promatraju promatrače prethodnih stupnjeva te interpretiraju njihove interpretacije u uvjerenju da će dati adekvatniji opis promatranog predmeta istraživanja.

Naš rad se u epistemološkom smislu temelji na Luhmannovom² načelu po kojem se sistem konstruira i održava operacijom promatranja kroz procese razlikovanja i označavanja. Zbog toga se osobita pozornost posvećuje opisima i samoopisima promatrača (u situaciji i izvan nje), te njihovom logičkom grupiranju u sisteme klasifikacije ljudskih kolektiviteta, diskursa, pogleda na svijet i konstrukcije različitih identiteta. Iz takvog pristupa nastaje temeljni istraživački program (metoda) sistemskog pristupa. U takvom teorijskom okviru spomenute transformacije etničkih skupina nisu posljedica kulturnih razlika među njima, nego je posrijedi spoznajni proces u kojem promatrači *razlikovanjem proizvode različitost*.³

Drugi istraživački program je promatranje promatrača i njihovih razlikovnih kodova, opisa, kategorizacija i klasifikacijskih sistema. Tada se mogu razumjeti mehanizmi kojima promatrački aparati koji imaju moć definiraju etničke situacije te procese kojima se ta "mikrofizika moći" manifestira u etničkim situacijama. Iz toga slijedi Luhmannova metodološka uputa - promatraj promatrače i njihove opise situacije. "Promatrači često mogu bolje predvidjeti djelovanje na temelju poznavanja situacije nego na temelju poznavanja ličnosti, i u skladu s tim, njihovo opažanje često, ako ne pretežno, čak ne odgovara mentalnom stanju aktera."⁴ U tom je smislu i naš pristup u ovom radu temeljen na promatranju djelovanja države i njezinih institucija, s jedne strane, te analizi diskursa slovenske manjinske zajednice, koja je rezultat promatranja i razumijevanja vlastite pozicije u etničkoj situaciji, s druge strane. U tom smislu istraživačka metoda sociologa, povjesničara ili antropologa svojem predmetu trebala bi biti interpretativna. Jer kako je pokazao još Geertz društvene znanosti se ne bi trebale baviti "objektivnim činjenicama" nego interpretacijama tih činjenica, i interpretacijom tih interpretacija.⁵ To je uostalom i jedino što preostaje promatračima drugog, trećeg i n-tog stupnja.

Iz prikazanog epistemološkog pristupa logički se razvija teorijski model etnička situacija na kojem se temelji naš istraživački pristup. Model etničke situacije je analitički promatrački aparat koji se nalazi u oku promatrača. Naš model etničke situacije obuhvaća prostorno-vremenski kontekst obuhvaćen promatranjem, (dvije hrvatske županije u dugom vremenskom razdoblju, sudionike-pojedince, odnosno kolektivitete (aktere) i državu - nadzorno-klasifikacijski aparat s monopolom političke moći. (u vremenskom razdoblju koje obuhvaća model etničke situacije država se promijenila nekoliko puta ali su njezine metode nadziranja, kategoriziranja i klasificiranja uglavnom nepromjenjive)

S motrišta Luhmannovog određenja promatranja pokazuje se da je etnička situacija rezultat međui- gre unutarnjih i izvanjskih promatranja i definiranja. Razlikovanje između unutarnjeg i vanjskog defi-

² Niklas LUHMANN, *Znanost društva*. Zagreb: Politička kultura, 2001.

³ Gregory, BATESON, *Mind and Nature: A Necessary Unity*. New York: Dutton, 1979, 99.

⁴ Niklas LUHMANN, *Društveni sistemi*. Sremski Karlovci - Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001, 240.

⁵ Clifford GEERTZ, *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 1973.

niranja omogućava promatranje etničke situacije s nekoliko različitih motrišta, odnosno analitičkih razina. S motrišta promatrača drugog stupnja znanost može konstruirati i promatrati etničke situacije na razini uzajamnog prisustva u uvjetima svakodnevnog života, na razini država, na razini međusobnog odnosa država ili globalno na razini nadnacionalnih tvorevina poput Europske unije. Takvom pristupu zadatak je pokazati kako se mikrosituacije transformiraju u makro i obrnuto. Drugi istraživački program je promatranje promatrača i njihovih razlikovnih kodova, opisa, kategorizacija i klasifikacijskih sistema u etničkoj situaciji. Tada se mogu razumjeti mehanizmi kojima promatrački aparati koji imaju moć definiraju etničke situacije te procese kojima se ta "mikrofizika moći" manifestira u etničkim situacijama.

Dakle u ovom smo radu slovensku etničku zajednicu promatrali s motrišta modela etničke situacije u širokoj povijesno i užoj prostornoj perspektivi kako bi smo odgovorili na teorijski -istraživački problem našeg istraživanja – kako nastaju, održavaju se i ponekad nestaju male etničke zajednice? Naravno to je pitanje usko povezano s održanjem kolektivnih i osobnih etničkih identiteta.

IZVORI

Migracije iz današnje Štajerske u područje sjeverozapadne Hrvatske traju od kada traju veze između te dvije regije. Tragovi tih migracija prepoznatljivi su već u vrijeme srednjeg vijeka kada su grofovi Celjski gospodarili većim dijelom štajerskih i zagorskih imanja. Zajedničko življenje u jednoj državi od 1526. godine brisalo je granice između jednog i drugog prostora te se stanovništvo konstantno premještalo iz jedne zone u drugu. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije Hrvati i Slovenci nastavili su život u zajedničkoj državi – isprva Državi SHS, kasnije Kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji da bi se u konačnici našli u socijalističkoj Jugoslaviji. S kratkim prekidom od četiri godine u vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je slovenska Štajerska stavljena direktno pod upravu Trećeg Reicha, a na području Hrvatskog zagorja i Varaždinske podravine osnovana je NDH, Hrvati i Slovenci živjeli su u kontinuitetu 465 godina u zajedničkoj državi. Dakako da je to utjecalo na njihove međusobne odnose koji tolike godine nisu bili ni na koji način poremećeni. Naime, hrvatsko-slovenska etnička granica je zasigurno bila najmirnija etnička međa u ovom dijelu Europe.

Istraživanje migracija Slovenaca na područje sjeverozapadne Hrvatske provedeno je tijekom 2014. godine u Državnom arhivu u Varaždinu gdje je pregledano šest knjiga *Imenika zavičajnika* koje sežu od 1900. godine do Drugog svjetskog rata a koje pripadaju fondu Gradsko poglavarstvo Varaždin, Knjiga građana (1800. – 1929.), zatim kartoni zaposlenih doseljenika na područje Varaždina i naposljetku fond Zbirke stampata (izvještaji Varaždinske gimnazije za pojedina godišta). Istraživano je i u Hrvatskom državnom arhivu gdje je pregledan fond Državnog zavoda za statistiku u kojem se nalaze detaljni rezultati popisa od 1880. do 1948. godine. Osim rada u arhivima provedeno je i anketiranje na terenu te su tako obavljani polustrukturirani dubinski intervjui s pripadnicima slovenske nacionalne manjine na području grada Varaždina i općine Hum na Sutli.

REZULTATI POPISA STANOVNIŠTVA IZMEĐU 1857. I 1991. U REGIJI SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Prema popisima stanovništva koji su provedeni sistematski od 1857. godine, a od 1880. s podacima o nacionalnoj pripadnosti i materinjem jeziku, moguće je donijeti vrlo precizne podatke o tome gdje i kada su Slovenci imali značajan udio u stanovništvu u naseljima ovog dijela Hrvatske. Posebno su nam zanimljivi podaci za naselja uz samu granicu sa Slovenijom gdje je Slovenaca bilo nešto više nego li u naseljima koja su udaljenija od granice. Naime, ondje su dnevne migracije Slovenaca koji su odlazili na rad u Sloveniju, a koji su živjeli u Hrvatskoj bile nešto uobičajeno, a brakovi između jednih i drugih svakodnevna pojava. Prvi popis koji donosi podatke o materinjem jeziku jest onaj iz 1880. godine. Iz ovoga popisa moguće je ustanoviti kako je na području županije Varaždinske, koja je tada obuhvaćala i veći dio današnje Krapinsko – zagorske županije, bilo 1638 muškaraca i 2045 žena kojima je slovenski bio materinji jezik. U samom gradu Varaždinu bilo je 284 muškarca i 437 žena koji su govorili slovenski

jezik kao materinji.⁶ U popisu iz 1890. je popisano osobito mnogo Slovenaca na području kotara Novi Marof (čak 421).⁷ Popisani su iskazali da je njihov materinji jezik slovenski, odnosno nisu popisani po nacionalnoj pripadnosti, pa je moguće da se jedan dio onih koji su slovenski smatrali materinjim jezikom nacionalno smatrao Hrvatima ili nekom drugom nacijom. U vrijeme Austro – Ugarske Monarhije, kao što je i vidljivo iz popisa koji datira iz 1900. godine⁸ na području kotara Varaždin živjelo je 1080 Slovenaca i Slovenki. Naselja s najvećim brojem Slovenaca u sjeverozapadnoj Hrvatskoj prema tom popisu bila su Varaždin sa 665 Slovenaca, Jelovec Voćanski sa 69 Slovenaca, Krapina sa 60 Slovenaca, Dubrava Križovljanska sa 60 Slovenaca i Križanče sa 38 Slovenaca. U narednom popisu iz 1910. opet je Varaždin bio *najslovenskije* naselje sa 446 Slovenaca, a iza njega su slijedile Dubrava Križovljanska (59) i Kraljevec na Sutli (28).

Već na prvi pogled je vidljivo da je varaždinsko područje u vrijeme Austro - Ugarske bilo mnogo više multinacionalna sredina nego što je to danas. Godine 1900. na području kotara Varaždin živjelo je uz 41.505 Hrvata, 1080 Slovenaca, 106 Čeha, 506 Mađara, 993 Nijemaca, 3 Ukrajinca, 80 Slovaka, 262 Srba, 14 Talijana, 817 Židova i 34 ostalih. I prema narednim popisima jasno je vidljivo da su Slovenci do Drugog svjetskog rata predstavljali najbrojniju nacionalnu manjinu na varaždinskom području. Iz popisa koji su provođeni u Kraljevini Jugoslaviji možemo iščitati podatke za pojedine kotareve, ali ne i za naselja. Tako je vidljivo da je u kotaru Varaždin i opet bilo najviše Slovenaca, a 1921. nalazimo na prostoru Međimurja 593 Slovenca.⁹ Vidljivo je da su se nakon Prvog svjetskog rata Slovenci počeli još intenzivnije doseljavati u Hrvatsko zagorje budući da u svim kotarevima Varaždinske županije raste broj prisutnih Slovenaca u odnosu na 1910. Ipak, u odnosu na 1900. godinu rasta nema, budući da je prema popisu stanovništva iz 1900. na području sjeverozapadne Hrvatske bilo najviše Slovenaca u 20. stoljeću. U vrijeme Drugog svjetskog rata kotarevi Hrvatskog zagorja i Varaždinske podravine primili su slovenske *izgnance*. Tako je na području Varaždina primljeno 160 Slovenaca, na području Klanjca 19 osoba, na području Pregrade 8 osoba, na teritoriju Krapine 9 osoba i na prostoru Stubice jedna osoba.¹⁰ Jedan dio protjeranih slovenskih svećenika također je potražio sigurnost u Hrvatskom zagorju, njih 44 na području današnje Varaždinske županije. Nakon Drugog svjetskog rata, u Varaždin dolazi mnogo Srba koji se ondje i zapošljavaju, a broj Slovenaca i u apsolutnim i u relativnim brojkama opada. Iz popisa koji su uslijedili nakon 1945. vidljivo je koja su naselja imala najveći broj Slovenaca. Tako su u graničnom pojasu 1948. *najslovenskiji* bili Varaždin sa 652 Slovenca, Čakovec sa 304 Slovenca i Štrigova sa 89 Slovenaca. U popisu iz 1953. općina Čakovec će prestići općinu Varaždin po broju Slovenaca (824 Slovenca u Međimurju, u odnosu na 785 u općini Varaždin), ali će Slovenci i dalje biti najbrojniji u gradu Varaždinu (591), pa tek onda u Čakovcu (259). Iza ova dva najveća centra sjeverozapadne Hrvatske slijede manja naselja poput Dubrave Križovljanske (64), Murskog Središća (60) i naselja Banfi pokraj Štrigove (57) koje je 1948. bilo uključeno u Štrigovu. Sličan su raspored po brojnosti Slovenaca zadržala naselja i u razdoblju između 1961. i 1991. godine. Poredamo li ih po brojnosti Slovenci su, osim u županijskim središtima Čakovcu i Varaždinu, najbrojniji u naseljima uz slovensku granicu poput Dubrave Križovljanske, Murskog Središća, Huma na Sutli, Banfija, Robađa, Malog

⁶ Hrvatski državni arhiv (HDA), Državni zavod za statistiku (DZS), kutija 9, Stanovništvo prema materinjem jeziku i vjeroispovijesti 1880. godine.

⁷ U popisu iz 1890. vidljivo je da je broj Slovenaca u Stubici iznosio 54 muškarca, odnosno 59 žena, u kotaru Ivanec 149 muških i 141 žena, u kotaru Klanjec 151 muških i 255 žena, u kotaru Krapina 105 muških i 157 žena, u kotaru Ludbreg 140 muških i 95 žena, u kotaru Novi Marof 303 muškarca i 118 žena, u kotaru Pregrada 128 muških i 173 žene, u kotaru Varaždin 222 muških, 249 ženskih, a u kotaru Zlatar 77 muških i 75 ženskih govornika slovenskog jezika kao materinjeg. HDA, DZS, kutija 10, Stanovništvo prema materinjem jeziku u kombinaciji s vjeroispovijesti 1890.godine.

⁸ Podaci za popise između 1900. i 1991. (osim za popise provedene u Kraljevini SHS, odnosno u Kraljevini Jugoslaviji 1921. i 1931.) preuzeti su iz *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima*, (1998). sv. 1 – 5.

⁹ Podaci za godinu 1921. preuzeti su iz: *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine: 252-291*.

¹⁰ Arhiv Republike Slovenije (ARS), Urad za podržavljeno lastnino NDH u Zagrebu, kutija 17 i kutija 28.

Tabora, Prišlina i slično. Ipak, u seoskim naseljima vidljivo je da njihov relativni udio opada, dok apsolutni varira od popisa do popisa. Također je zamjetno da su u velikom broju naselja živjela po jedan ili dva Slovenca koji su se pojavili u nekom od popisa, da bi se onda kasnije izgubili. Godine 1991. općina Čakovec daleko je premašila općinu Varaždin po broju Slovenaca na svojem teritoriju (855 na prema 581). Treba također napomenuti da niti u jednom naselju u sjeverozapadnoj Hrvatskoj Slovenci u popisima nakon Drugoga svjetskog rata nisu imali apsolutnu većinu, pa čak ni relativnu većinu.

SLOVENCİ U GRADU VARAŽDINU

Varaždin je, kao što je vidljivo i iz prvog dijela istraživanja, oduvijek bio omiljeno mjesto za naseljavanje stanovnika iz obližnje Štajerske. O tome nam svjedoče i podaci da su mnoge značajne funkcije u ovom gradu već od kasnog srednjeg vijeka držali upravo naseljenici s područja današnje Slovenije, osobito Štajerske. Mnogobrojni svećenici, profesori, pjesnici, publicisti te vojnici koji su obitavali na području Varaždina podrijetlo su vukli iz obližnje Štajerske. Već na prvi pogled možemo ustanoviti kako su među znamenitim slovenskim Varaždincima bili i Anton Vramec, arhidakon varaždinski, a ujedno i pisac, začetnik kajkavske književnosti¹¹, potom Janez Trdina, pisac i povjesničar, koji je jedan dio svojeg radnog vijeka proveo i u Varaždinu što je pomno opisao i u knjizi *Bachovi husari i ilirci*¹². Među prvim ljekarnicima u Varaždinu bili su upravo naseljenici s područja Štajerske. Sebastijan Gruebner, podrijetlom iz Ptuja, osnovao je 1600. prvu ljekarnu u gradu koja je nosila ime *K zlatnom anđelu*¹³. Miji Karisu, koji je za liječnika u Varaždin došao 1678. instrukcije za obavljanje posla davao je uvaženi ptujski liječnik Ivan Wagner¹⁴. Jedan određeni broj slovenskih kapucina iz Štajerske također su boravili, djelovali i živjeli u Varaždinu.¹⁵ Osim njih, utjecaj na varaždinski kulturni milje izvršili su i majstori umjetnici iz Štajerske, a tek su neki primjeri Franc Krištof Reiss, autor znamenitog oltara u franjevačkoj crkvi, Antun Josef Quadrio, majstor štukature u kapelici Svetog Franje Ksaverskog, te Josef Straub, Josef Holzinger i Vid Königer.¹⁶ Na varaždinskom području u 19. stoljeću boravilo je mnogo istaknutih slovenskih umjetnika, a među njima Mihael Stroy i Matija Brodnik, slovenski putujući slikari koji su, uglavnom prema narudžbama slikali portrete više onodobnih ličnosti iz političkog, kulturnog i javnog života Varaždina. Od profesora koji su djelovali na varažduinskoj gimnaziji treba istaknuti Antona Rajšpa, profesora fizike i njemačkog jezika, ravnatelja varaždinske gimnazije Matiju Valjaveca, slovenskog pjesnika i jezikoslovca koji je također bio profesor na varaždinskoj gimnaziji i Sebastijana Žepića, profesor latinskog i slavistike na varaždinskoj gimnaziji te autora udžbenika iz latinskog. Uz njih su na gimnaziji predavali i Luka Zima¹⁷, Valentin Cajnko, Ambrozije Gadler, Valentin Mandelc, Bartol Francelj¹⁸ i Josip Križan.¹⁹ Bartol Francelj je među ostalim bio varaždinski novi-

¹¹ Vera KRŽIŠNIK BUKIĆ, Znameniti Slovenci na Hrvaškem skozi zgodovino, *Migracijske i etničke teme*, 22/4 (2006), 438.

¹² Irena GANTAR GODINA, Slovenski intelektualci – izseljenci na Hrvaškem: Jernej Francelj (1821-1889), *Dve domovini*, 19 (2004), 165 - 183; Janez TRDINA, *Bachovi husari i ilirci, sjećanja iz mojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853. – 1867.)*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1980.

¹³ Gustav PIASEK, *Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad Varaždin, 1996, 28.

¹⁴ G. PIASEK, *Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*, 43.

¹⁵ Vinko ŠKAFAR, Kapucini Slovenci u hrvatskoj kapucinskoj kustodiji i provinciji. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu* 12- 13 (2001), 147 – 163.

¹⁶ Sergej VRIŠER, Vezi med baročnim kiparji Štajerske in Varaždinom, *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić). Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983, 437 - 440.

¹⁷ I. GANTAR GODINA, Slovenski izobraženci iz Prage na Hrvaško, *Dve domovini*, 22 (2005), 200 – 202.

¹⁸ I. GANTAR GODINA, Slovenski intelektualci – izseljenci na Hrvaškem: Jernej Francelj (1821-1889), *Dve domovini*, 19 (2004), 165 – 183

¹⁹ *Gimnazija u Varaždinu 1636. – 2006*, (ur. Jasminka BEDENIK et al.), Varaždin:TIVA: Prva gimnazija, 2006, 160, 165, 182, 1991; KRŽIŠNIK BUKIĆ, Znameniti Slovenci na Hrvaškem skozi zgodovino, 429 – 431.

nar, urednik *Pučkog prijatelja* prvog lista u Varaždinu koji je izlazio na hrvatskom jeziku²⁰ (Golob 1983: 538). O utjecaju Varaždina na obližnju Štajersku ukazuje i činjenica da je u gimnaziji redovito određeni broj učenika bio podrijetlom iz Štajerske i Kranjske. Tako su 1858. godine od 197 učenika čak njih 39 bili Slovenci, 1869./1870. od njih 247 19 su bili Slovenci, a 1915. od njih 333 10 ih je bilo podrijetlom iz Štajerske.²¹ O tome da su građani Varaždina podrijetlom i iz Štajerske imali utjecaja na politički život grada govori činjenica da je u Varaždinu struktura predstavnika u Vijeću četrdesetorice 1789. godine izgledala ovako: Hrvata 18, Štajeraca 5, Mađara 5, Austrijanac 1, Francuz 1, Nijemac 1, drugi i nepoznato 8.²² I gospodarski razvoj grada ovisio je uvelike o susjednoj Štajerskoj. Jedan od faktora bila je trgovina sa Štajerskom i obližnjim Ptujom i Mariborom rijekom Dravom. Rijeka Drava je predstavljala važan trgovački put koji je vodio od ušća Dunava u Crno more do ušća Drave u Dunav, pa potom Dravom do Ptuja, a zatim preko Celja i Ljubljane na Trst.²³ Važne su bile i slovenske tvornice u gradu nastale uglavnom početkom dvadesetog stoljeća. U gradu postojala Mariborska tekstilna tvornica koja je zapošljavala između 300 i 400 radnika, a osnovana je 1924. godine.²⁴ Tvornica ulja Marije Bezjak radila je u Streljačkoj 4, a vlasnica je očito bila Slovenka. Za grad je od posebne važnosti dobivanje električne struje u jesen 1929. godine iz hidroelektrane Fala koja se nalazila na području Štajerske²⁵

Najinteresantiji su nam podaci o podrijetlu građana grada Varaždina koji su sačuvani u Državnom arhivu u Varaždinu u šest knjiga *Imenika zavičajnika* i u *Knjizi građana* (1800. – 1929.). U *Knjigi građana* je između 1800. i 1878. upisano 75 osoba koje svoje podrijetlo vuku iz Štajerske.²⁶

God.	Ime i prezime	Vjeroispovijest	Zanimanje	Bračni status
1800.	Franc Kurest (Štajerac)	katolik	klobučar	oženjen
	Matija Koos (Kranjac)	katolik	nečitko	oženjen
	Antun Pillinger (Štajerac)	katolik	sedlar	oženjen
	Josip Frangess (Štajerac)	katolik	ekonom	oženjen
	Matija Arnold (Štajerac)	katolik	tesar	neoženjen
1801.	?Iodochus (Josip?) Auersperg (Štajerac)	katolik	grof	neoženjen
	Andrija Unger (Štajerac)	katolik	dimnjačar	oženjen
	Petar Pettig (Štajerac)	katolik	diversitor – gostioničar?	oženjen

²⁰ Antun GOLOB, Novinstvo Varaždina (1862. – 1962.), *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić), Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983, 538.

²¹ Podaci za neke od ostalih godina također su dostupni. Tako je 1872. od 243 učenika 17 bilo Slovenaca, 1873/1874. od 252 učenika 21 je Slovenac, 1875/1876. od 315 učenika 20 je Slovenac, 1883./1884. od 290 učenika 22 su podrijetlom iz Štajerske, 1888./1889. od 254 učenika 10 su Štajerci, 1889/1890. od 246 učenika 9 su iz Štajerske, 1 iz Kranjske, 1900/1901. od 310 učenika 12 su iz Štajerske, 1 iz Koruške, 1901./1902. od 339 učenika njih 12 su iz Štajerske, 1902/1903. od 335 učenika 9 je iz Štajerske, 1 iz Kranjske, 1904./1905. od 314 učenika 4 su iz Štajerske, 1906./1907. od 309 učenika 3 su iz Štajerske i 1912./1913. od 280 učenika 11 je Štajeraca. (Državni arhiv Varaždin (DAV), Zbirka stampata, 0.3.1. – 249, Kraljevska velika realna gimnazija u Varaždinu, Izvještaji za pojedine godine).

²² Ante GABRIČEVIĆ, *Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad, 2002, 46.

²³ Mirko ANDROIĆ, Vladimir BAYER, Eugen PUSIĆ, Slobodan ŠTAMPAR, *Varaždin u XVIII stoljeću i političko – kameralni studij*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Varaždin: Historijski arhiv u Varaždinu, 1972, 45.

²⁴ Zdenka ŠIMONČIĆ BOBETKO, Industrijski razvoj Varaždina do 1941. godine. *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić). Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983, 283.

²⁵ Z. ŠIMONČIĆ BOBETKO, Industrijski razvoj, 280.

²⁶ DAV, Knjiga građana (fond br. 2: Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Varaždina) za razdoblje od 1800-1929. Za podatke u ovoj tablici zahvaljujem gospođi Karmen Levanić, arhivistici - latinistici iz Državnog arhiva u Varaždinu.

God.	Ime i prezime	Vjeroispovijest	Zanimanje	Bračni status
1805.	Ivan Trexler (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
1806.	Matija Premusay (Štajerac)	katolik	ekonom	oženjen
1805.	Andrija Fuidrich (Štajerac)	katolik	ranarnik	oženjen
1809.	Franjo Kaihen (Štajerac)	katolik	radnik	oženjen
	Josip Raither (Štajerac)	katolik	arcularius – rezbar?	oženjen
	Ignac Reishl (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
	Josip Maller (Štajerac)	katolik	urar	oženjen
	Josip Herczmann (Štajerac)	katolik	tesar	oženjen
	Josip Szolhardt (Štajerac)	katolik	diversitor	oženjen
	Juraj Breznik (Štajerac)	katolik	lončar	oženjen
1811.	Andrija Eisenbacher (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
1812.	Antun Pacht (Štajerac)	katolik	klobučar	oženjen
	Antun Kopanyek (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
	Juraj Raitter (Štajerac)	katolik	arcularius	oženjen
1815.	Martin Kern (Štajerac)	katolik	užar	oženjen
	Josip Ellmayer (Štajerac)	katolik	krznar	oženjen
	Antun Föhnrich (Štajerac)	katolik	arcularius	oženjen
	Antun Haasz (Štajerac)	katolik	puškar	udovac
	Matija Pulko (Štajerac)	katolik	klesar	oženjen
	Franjo Konstantin (Štajerac)	katolik	češljar	oženjen
	Leopold Schlaffer (Štajerac)	katolik	dimnjačar	oženjen
1817.	Jakov Friedl (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
	Josip Pfantner (Štajerac)	katolik	diversitor	oženjen
	Kristofor Fritsh (Štajerac)	katolik	trgovac	oženjen
1818.	Luka Putzl (Kranjac)	katolik	-	neoženjen
	Andrija Kek (Štajerac)	katolik	sitar?	oženjen
	Juraj Maiczen (Štajerac)	katolik	lončar	oženjen
1819.	Ivan Krampussich (Štajerac)	katolik	sobar	udovac
1820.	Matija Mayer (Štajerac)	katolik	klesar	oženjen
1822.	Matija Handl (Štajerac)	katolik	muzičar	oženjen
	Juraj Holczheimer (Kranjac)	katolik	tesar	oženjen
1825.	Josip Czimmermann (Štajerac)	katolik	pilar	oženjen
1826.	Josip Lokmayer (Štajerac)	katolik	krčmar	oženjen
1827.	Leopold Klemenčić (Štajerac)	katolik	krčmar	oženjen
1830.	Ivan Laiky (Štajerac)	katolik	tkalac	oženjen
	Juraj Mayer (Štajerac)	katolik	trgovac	oženjen
	g. Josip Mandel (Štajerac)	katolik	literat	oženjen
1831.	Matija Bauer (Štajerac)	katolik	trgovac	oženjen
1833.	Ivan Banić (Štajerac)	katolik	klobučar	oženjen
	Franjo Alt (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
	1838.-1840. – ne piše narodnost nego samo da li je stranac ili domaći			
1844.	Ivan Schmidt (Štajerac)	katolik	diversitor	oženjen
	Tomo Vindiss (Štajerac)	katolik	mesar	oženjen
1845.	Ivan Pernar (Štajerac)	katolik	radnik	oženjen
1846.	Matija Frasz (Štajerac)	katolik	postolar	oženjen
	Martin Svasnig (Štajerac)	katolik	postolar	oženjen

God.	Ime i prezime	Vjeroispovijest	Zanimanje	Bračni status
	Friderik Ashauer (Štajerac)	katolik	doktor	oženjen
1848.	Josip Kanc (Kranjac)	katolik	literat	oženjen
	Franjo Hauzner (Štajerac)	katolik	trgovac	oženjen
	Antun Papst (Štajerac)	katolik	zvonar	oženjen
	Josip Smadiš (Štajerac)	katolik	postolar	oženjen
	Konstant Jankovič (Štajerac)	katolik	bravar	oženjen
	Martin Sadolnik (Štajerac)	katolik	prijevoznik	oženjen
	Ivan Pachler (Štajerac)	katolik	postolar	oženjen
1849.	Kristofor Štadler (Štajerac)	katolik	krčmar	oženjen
1850.	Franjo Čuček (Štajerac)	katolik	zidar	oženjen
1852.	Matija Sagadin (Štajerac)	katolik	prijevoznik	oženjen
1854.	Franjo Stupnik (Štajerac)	katolik	pekar	oženjen
1855.	dr. Antun Jarc (Kranjska)	katolik	školski nadzornik	oženjen
1859.	Ivan Kell (Štajerska)	katolik	upravitelj	oženjen
	Vatroslav Gregl (Štajerska)	katolik	kovač/limar	oženjen
1860.	Martin Bombek (Štajerska)	katolik	krčmar	-
1861.	Ivan Rohrer (Korušac)	katolik	tesar	-
1863.	Blaš Ščuric (Slovenec)	katolik	poljodjelac	-
1864.	Josip Zorko (Štajerska)	katolik	krojač	-
1872.	Kajetan Marko (Štajerska, pripada u Varaždin)	katolik	posjednik i tesar	oženjen
1878.	Vjekoslav Novak (iz Ptuja)	katolik	krojač	oženjen

U šest knjiga *Imenika zavičajnika*²⁷ nalazi se 18.455 imena. Svako ime ima svoj tekući broj, podatak o danu, mjesecu i godini rođenja, podatak o rodnom mjestu, kotaru i zemlji, podatak o zanimanju i staležu, podatak o vjeroispovijesti, ime oca i majke s majčinim djevojačkim prezimenom, ime vjenčanog druga, dan, mjesec, godinu i mjesto vjenčanja, podatak o zavičajnosti u gradu Varaždinu, promjene u pogledu zavičajnosti i rubriku u koju su upisivane opaske. Za ovo istraživanje bili su nam važni podaci o imenu i prezimenu, godini rođenja, mjestu, odnosno kotaru i zemlji rođenja, zanimanju, odnosno staležu i tekući broj pod kojim se pojedinac vodi. Nažalost, podaci su ponekad manjkavi zbog nedostatka podatka u pojedinoj rubrici, ali i zbog oštećenih knjiga, odnosno nečitkog rukopisa onoga koji je bilježio podatke. Kriteriji zapisivanja podataka u bazu podataka bili su mjesto, kotar, odnosno zemlja podrijetla te prezimena. Tako su popisivane i osobe koje su rođene na području današnje austrijske Štajerske i na području današnje Furlanije i Trsta. Zapisivane su i osobe s njemačkim prezimenima koje su rođene na području današnje Slovenije. Vidljivo je da su u prve dvije knjige abecednim redom, očigledno u jednom mahu, popisani svi oni koji su stekli zavičajnost na području grada Varaždina. Prema godinama kada su stekli zavičajnost također nije bilo moguće ustanoviti početak zapisivanja podataka budući da je jedan veliki broj osoba u jednom trenutku carskim patentom stekao pravo zavičajnosti te je činjenica da su svi oni tek kasnije popisani. Ipak, moguće je ustanoviti da su najmlađi upisani u prvih stotinu osoba rođeni 1900. godine što bi značilo da prije toga nije bilo upisanih. Kraj zapisivanja u *Imenik zavičajnika* zasigurno je bio već kada je uspostavljena Nezavisna država Hrvatska budući da su pojedini datumi rođenja uvedeni i nakon 10. travnja 1941. Čini se, ipak da *Imenik zavičajnika* nije dočekao novu državu Jugoslaviju, već da je njegovo vođenje prestalo negdje tijekom rata, možda još 1941. Ono što je nama zanimljivo jest broj onih koji su stekli zavičajnost, a podrijetlom su bili iz današnje Slovenije, odnosno imali su slovenska prezimena a rođeni su u području izvan današnje Slovenije, to jest na području Trsta, Gorice, austrijske Štajerske i austrijske Koruške. Takvih je na području Varaž-

²⁷ DAV, Gradsko poglavarstvo Varaždin, *Imenik zavičajnika*, knjige 1 – 6.

dina u promatranom periodu (1900. (?) – 1941(?)) bilo čak 729. Svi njihovi potomci koji su rođeni u Varaždinu, a koji su se možda osjećali Slovencima, ali nisu rođeni na spomenutom području, nisu upisivani u bazu podataka. Posebno zanimljivi su nam podaci o poslovima koje su Slovenci obavljali na području Varaždina. Opisi tih poslova u rubrici koja je za to predviđena u *Imeniku zavičajnika* ponekad nisu najbolje opisani, pa pod rubrikom zaposlenja stoji da je pojedinac dijete, kći, sin, supruga, udovac, udovica i slično. Ponekad za iste poslove stoje dva naziva, pa takona primjer nalazimo više vrsta činovnika (privatni, gradski pogodbeni, privatni, prometni i tehnički činovnici te samo pojam činovnik). Ponegdje stoji socijalni status upisanog kao na primjer gradska ubogarka, a ponekad nailazimo i na praznu rubriku zaposlenja. Kućanica prema popisu ima najviše, čak 157. Nakon njih po broju su supruge (108), a potom oni nepoznatnog zanimanja (72), zatim kćeri (26), posjednici (25), učenici (21), željezničari (19) pa potom trgovci (17). Iz ovih je podataka također vidljivo da su pojedini Slovenci zauzimali vrlo važne položaje u gradskoj upravi, kulturi, prosvjeti i slično. Vidljivo je, na primjer, kako je među njima bilo glazbenih učitelja, franjevac, kotarskih veterinar, kraljevskih gimnazijskih profesora ili ravnatelja kazališta. Također je vrlo jasno vidljivo da većina žena nije bila zaposlena, dok je samo manji dio njih, zavedenih u knjigama od četvrte do šeste zaposlen kao radnice u tvornicama, služavke, kuharice, nadničarke i slično, uglavnom na poslovima gdje je zarada bila vrlo niska. Iz toga podatka je vidljivo da je jedan dio žena vrlo vjerojatno doselio zbog udaje. Osim toga, prisutne su i tzv. lančane migracije, što je vidljivo iz podataka da su pojedinci, najčešće žene, za sobom dovodile i članove svojih obitelji koji su onda u Varaždinu vrlo često, nakon pronalaženja bračnog partnera trajno ostajali. Iz rubrike opaski vidljivo je da je manji broj Slovenaca otišao iz Varaždina tražeći zaposlenje u nekom drugom naselju ili gradu. Ukoliko bi otišli iz grada redovito bi gubili pravo zavičajnosti. Iz podataka o podrijetlu vidljivo je da su Slovenci najvećim brojem u Varaždinu pridošli iz Celja (13), Brežica (6), Donje Lendave (9), Formina (6), Kaniže (kotar Ptuj) (5), Krčevina (kotar Ptuj) (7), Ljubljane (45), Ljutomera (14), Maribora (55), Obreža (kotar Ptuj) (7), Ormoža (25), Ptuja (20), Središča ob Dravi (12), Trsta (22) i iz Velike Nedjelje (6). Vidljivo je, dakle, da je najviše Slovenaca pristizalo u Varaždinsku podravinu upravo iz obližnje Štajerske što i nije čudo budući da je iz lepeze zanimanja koja je prikazana u tablici vidljivo koliko su najrazličitijih poslova pristigli Slovenci mogli obavljati, odnosno koliko su gradu bile potrebne njihove usluge. Najstariji upisani Slovenac u Imenik zavičajnika bio je Franjo Forster, rođen u Gonotiku, po zanimanju kavanar, rođen 1805. godine, dok je najmlađi upisani bio Voginčić Igor, rođen u Golniku 1941. godine.

Zaposlenje	Broj zaposlenih
Artistica	1
Bačvar	2
Bivša prodavačica brašna	1
Bojadisar	2
Bravar	5
Brijač (vlasuljar)	9
Carski kraljevski natporučnik	1
Cestni nadzornik	1
Časnički namjesnik	1
Češljarski obrtnik	1
Činovnik	4
Čizmar	1
Dijete	4
Dimnjačar	1
Dvoritelj parnog stroja	1
Dvorkinja	1
Đak	9

Zaposlenje	Broj zaposlenih
Elektromonter	1
Franjevac	1
Glazbar, glazbeni učitelj	4
Gostioničar	4
Gradski građanski oficir	1
Gradski pogodbeni činovnik	1
Gradski porezni oficir	1
Gradski ubogar	4
Inženjer	1
Kapucin	1
Kateheta	1
Kavanar	4
Kćeri (očeva različitih zanimanja)	26
Klobučar	3
Kolar	1
Konobar	3
Konjski mešetar	1

Zaposlenje	Broj zaposlenih
Košaraški pomoćnik	2
Kotarski veterinar	1
Kotlar	1
Kovač	2
Kraljevski gimnazijski profesor	4
Kraljevski kotarski pristav	1
Kraljevski ugarski domobranski natporučnik	1
Krčmar	5
Krojač	9
Krznar	1
Kućanica	137
Kućepaziteljica	1
Kuharica	6
Limar	2
Mesar	5
Mjernik	1
Mlinar	2
Nadničar	12
Nadstrojar	1
Nadziratelj strojeva državnih željeznica	1
Nadzornik pruge	1
Narednik vodnik	1
Nastavnik crtanja	1
Natporučnik	1
Nepoznato	72
Obrtnik	1
Odvjetnički pisar	1
Oružnički narednik	3
Pećar	3
Pekar	3
Perbenar	1
Podstrojovođa	1
Poljodjelac	1
Pomoćnik kod poštanskog i brzojavnog ureda	1
Posebnik	6
Posjednik	25
Poslužnik	1
Postolar	10
Pralja	1
Primalja	1
Privatni činovnik	4
Prodavač	2
Prometni činovnik	1
Providnik	1
Radnica	4

Zaposlenje	Broj zaposlenih
Radnik na željeznici	1
Ratar	2
Ravnatelj kazališta	1
Ravnatelj skladišta cipela	1
Raznosačnovina	1
Ribar	1
Rukavičar	1
Sakristan	1
Sedlar	2
Sin	14
Sitničar	1
Slastičar	1
Sluškinja	9
Staklar	2
Staretinar	1
Stolar	5
Stožerni narednik	1
Stražar kod sudbenog stola	1
Strojovođa	3
Student	5
Supruga	110
Švelja	5
Tapetar	1
Tehnički činovnik	1
Tesar	5
Težakinja	1
Trafikant	1
Trgovac	17
Tvornički radnik, tvorničar	9
Ubogarka	1
Učenik	21
Udovica	18
Ugovorni gradski liječnik	1
Umirovljeni učitelj	1
Umirovljeni željezničar	1
Upravitelj gradske potrošarine	1
Urar	2
Veterinar	1
Vinogradar	1
Viši sudbeni oficijal	1
Vlakovođa	1
Vlasnica noćnog zabavišta	1
Zavirač	1
Zidar	7
Zubar	1
Željezničar	19

ISKAZI KAZIVAČA I DANAŠNJE STANJE SLOVENSKE NACIONALNE MANJINE NA PODRUČJU VARAŽDINSKE I KRAPINSKO – ZAGORSKE ŽUPANIJE

Uz istraživanje u arhivima poduzeta su i terenska istraživanja na području grada Varaždina i općine Hum na Sutli. Ova su istraživanja provedena s pripadnicima slovenske nacionalne manjine tijekom proljeća 2012. i zime 2014. godine. Kazivači su ispitivani o migracijama i identitetu i položaju pripadnika slovenske nacionalne manjine na području Varaždinske i Krapinsko zagorske županije.

Najveći broj današnjih Slovenaca u Varaždinu ne vuku svoje podrijetlo od prijateljskih Slovenaca, već su došli migracijama iz Slovenije ili iz drugih dijelova Hrvatske tražeći zaposlenje nakon Drugog svjetskog rata. Stariji sloj Slovenaca u Varaždinu "utopio" se u miješanim brakovima i asimilaciji koja je zbog sličnosti kulture, jezika i običaja vrlo izražena. Sasvim je drugačiji slučaj s naseljima koja se nalaze uz samu slovensko-hrvatsku granicu. U neposrednoj okolici Varaždina nalazi se naselje Cestica. Općina Cestica je općina s najvećim brojem pripadnika slovenske nacionalne manjine u županiji Varaždinskoj (177 pripadnika 2011., a 189 pripadnika 2001.). Cestica i nekoliko naselja koja su uključena u ovu općinu u vrijeme socijalizma i zajedničke države gravitirali su prema Sloveniji. Kao i u zagorskim naseljima uz Sutlu, u Cestici i okolici veliki je broj stanovnika radio u Sloveniji. Prema kazivanju jedne sugovornice iz Dubrave Križovljanske u općini je bilo zapisano čak 950 onih koji su ostali bez socijalnih prava u Sloveniji nakon raspada zajedničke države. U Cestici i okolici oduvijek je bio vrlo prisutan tolerantan internacionalni duh. Činjenica da se na nekim grobljima župe Križovljan, na primjer na groblju u Dubravi Križovljanskoj, koja se nalazi unutar općine Cestica, pokapaju pokojnici uz polaganje slovenske i hrvatske zastave u grob te da se u istom mjestu služi misa na slovenskom jeziku pokazuje stoljetni suživot Hrvata i Slovenaca na ovom prostoru.

Razgovori s kazivačima vođeni su i na području općine Hum na Sutli, općine s najvećim brojem pripadnika slovenske nacionalne manjine na području Krapinsko-zagorske županije (179 pripadnika 2011., a 155 pripadnika 2001.). Uska povezanost s obližnjim Rogatecom i Rogaškom Slatinom te veći broj radnika iz Slovenije koji su radili u *Tvornici stakla Straža Vetropak*, kao i određeni broj Hrvata koji su radili u lječilišnim centrima u Rogaškoj Slatini ili u nekim drugim poduzećima u Sloveniji činili su lokalno stanovništvo jedinstvenom cjelinom. Činjenica da su se brojna djeca iz Huma na Sutli i okolice rađala u Sloveniji i da je veći broj djece iz Huma na Sutli pohađao škole u susjednom Rogatecu, što nije jedinstveni slučaj u selima i naseljima uz granicu (tako je na primjer bilo i u selima uz Sutlu u općini Zagorska Sela), da je postojao (i da postoji i danas) veliki broj nacionalno miješanih brakova između Slovenki i Hrvata, također je stvaralo neraskidive internacionalne odnose. Kazivačica iz Huma na Sutli rođena 1947. smatra da joj se nije bilo teško snaći u Hrvatskoj u koju je došla kao snaha iz Slovenske Bistrice budući da je *jezik bio isti*. Budući da je *do kilometar od meje svaki drugi mješani brak* Hrvati i Slovenci ovdje ne žive u suživotu, već u pravim zajednicama za koje se ne zna koliko su hrvatske, a koliko slovenske. Budući da je kazivačica rođena ipak nešto dalje od granice njezina je obitelj, kada se udala za Hrvata, imala neke predrasude. Rekli su mi: *Zdaj se udala za Hrvata*. Suprug kazivačice radio je u *Prevozništvu Donat*, a ona je radila u *brusilnici* u staklarni u Rogatcu. Prema anketnom istraživanju koje je provedeno u Humu na Sutli i u okolici vidljivo je da u većem broju domaćinstava žive u braku Slovenke i Hrvati te da su Slovenke svoju djecu naučile govoriti slovenski jezik.

A što o promjenama nakon raspada zajedničke države govore kazivači?

I oni su postali svjesni tih promjena odmah po uspostavi nove države. Kazivač iz Varaždina rođen 1940. godine kazuje kako do 1990. nitko nije ni pitao tko si.

To je bila prednost bratstva i jedinstva. Kad je došla demokracija onda smo se morali opredijeliti. To je bio šok za moju djecu koja nisu bila nacionalno usmjeravana. Jednostavno to nije bila tema. Budući da smo u Hrvatskoj živjeli poput otoka (misli na činjenicu da su kod kuće govorili slovenski jezik) bez da smo se javno deklarirali nismo imali potrebe izraziti nacionalnost. Ja i kolegica koji smo zajedno radili u školi smo se tek tada prepoznali kao Slovenci, odnosno tek smo u novoj državi doznali tko nam je sunarodnjak.

Uspostavom dvaju novih država uspostavljene su i granične kontrole koje su otežale život stanovništvu uz granicu. Poslovi koji su se nekada obavljali bez problema, bez radnih viza, slovenskih/hrvatskih državljanstava, boravišnih dozvola i slično sada su postali teško dostupni. Kazivačica iz Huma na

Sutli smatra da su "Slovinci počeli gledati da zaposle svoje, a počeli su dovoditi i Rumunje koji jeftinije rade". Najveće probleme imaju radno sposobni ljudi. Naime, starije generacije, koje se već nalaze u mirovini, nisu imale problema s radnim dozvolama i vizama s čime su se suočile mlađe generacije. "Mi imamo svi tam penzije, pa dobro živimo. Jedino mlađi žive lošije. Iz Prišlina, Huma, Malog Tabora, Poredja, Breznog, Harin Zlake svi smo delali prek, pa svi sada, i Hrvati i Slovenci imamo slovenske penzije."

A kako Slovenci iz Slovenije gledaju na Slovence iz Hrvatske? Uistinu je potpuno drugačiji odnos prema onima koji su nastanjeni uz samu granicu od onih koji žive dalje od granice. Svakodnevni odlazak u Sloveniju uskraćen je već onima koji žive i na petnaestak kilometara od granice. A Slovenija i slovenstvo više su potrebni onima koji žive dalje od granice, od onih koji Sloveniju gledaju svaki dan ili u njoj borave. Prilikom osnivanja *SKD Nagelj* u Varaždinu, prema riječima jednog od sudionika osnivanja, postalo je jasno da je slovensko društvo potrebno Varaždinu i varaždinskim Slovencima više negoli Slovencima uz samu slovensku granicu, dakle Slovencima iz Cestice i Križovljana, budući da su oni ionako više vezani za Sloveniju nego za Varaždin. Slovenci u Sloveniji na Slovence iz Hrvatske, odkada su formirane dvije države, u nekim slučajevima gledaju kao na drugorazredne Slovence. Iskaz kazivačice iz Cestice oslikava tu činjenicu. "Moja kći ide u srednju školu u Ormož Ondje su je izolirani Slovenci, jer kažu da je Hrvatica. Njoj pod rubrikom nacionalnost ne stoji ništa budući da je meni stalo do Hrvatske i Slovenije, a njezinom ocu do Hrvatske. Zajedno sa svoje tri prijateljice iz Cestice moja kći nema slovenskih prijatelja." Čini se da odnos Slovenaca i Hrvata ovisi i o tome o kojim se generacijama radi. Starije generacije, koje su živjele u zajedničkoj državi bolje održavaju odnose i manje prenose dnevno-političke nesuglasice između dviju država na međusobnu svakodnevnu komunikaciju dok mlađe generacije, koje su odrasle u dvije odvojene države, imaju predrasude jedne prema drugima. Taj odnos čak i ne ovisi o tome koliko su pojedinci udaljeni od granice, već o tome o kojim se generacijama radi. Zanimljiv je iskaz starije kazivačice iz Huma na Sutli koja kazuje kako se svi oni koji žive uz granicu rado vraćaju u Sloveniju. "Oni tamo preko zovu nas Hrvati, Zagorci, iako sam ja Slovenka." Dakle, iako u posljednjem slučaju ovaj komentar nije bio zloban, odnosno Hrvati i Zagorci nije zvučalo pogrdno, ipak je činjenica da su Slovenci u Sloveniji uvjereni da su Slovenci iz Hrvatske više Hrvati nego Slovenci. Kći kazivačice iz Huma na Sutli živi u Rogaškoj Slatini gdje se udala pa je, kako njezina majka veli, više Slovenka nego Hrvatica, dok su joj sinovi u Hrvatskoj, pa se oni osjećaju Hrvatima. Takva je situacija valjda pretežno u većini miješanih brakova na tome području gdje se druga ili treća generacija izjašnjavaju po mjestu stanovanja, a ne po podrijetlu.

Organiziranje Slovenaca u Varaždinu započelo je osnivanjem Hrvatsko-slovenskog društva prijateljstva 2004. godine. Sljedeća organizacija bila je Vijeće slovenske nacionalne manjine Varaždinske županije koje je osnovano 9. studenog 2007. godine. Predsjednica Vijeća bila je Barbara Antolić. Od ukupno 380 birača slovenske nacionalne manjine, na izbore za članove Vijeća slovenske nacionalne manjine u Varaždinskoj županiji na tri biračka mjesta izašlo je ukupno 12 birača, što je iznosilo svega 3,16%. Od 13 izabranih članova vijeća svega su dvije bile iz Varaždina dok su ostali imali prebivalište u mjestima uz slovensku granicu. Predstavnici slovenske nacionalne manjine izabrani su te godine i na području Općine Cestica i Grada Varaždina. Godine 2008. osnovano je i Slovensko društvo Nagelj, a za prvog predsjednika izabran je Marijan Husak. Upravo zato da bi se spriječila asimilacija u Varaždinu je osnovano *SKD Nagelj*, djeluje *Hrvatsko-slovensko društvo prijateljstva* i *Vijeće slovenske nacionalne manjine županije Varaždinske*. Sve ove tri organizacije pomažu sprečavanju asimilacije Slovenaca koji žive na području županije varaždinske. Takva društva ili vijeća ne postoje na području Krapinsko-zagorske ili Međimurske županije, iako bi broj Slovenaca na tome području u svakom slučaju to opravdao. Interesantna je činjenica da takva društva postoje u mjestima gdje je Slovenaca znatno manje nego u navedene dvije županije kao na primjer u Osijeku, Zadru, Šibeniku i Dubrovniku. Razlog tome leži zacijelo u činjenici da su Slovenci u navedenim krajevima znatno više izloženi asimilaciji nego što je to slučaj u pograničnim zonama sa Slovenijom, pa vrlo vjerojatno više osjećaju potrebu za očuvanjem toga svojega identiteta. Interes za politiku, odnosno ostvarivanje svojih manjinskih prava, to jest političkog predstavnika Slovenaca u općinama, gradu ili županiji, sasvim je minoran i kod Slovenaca nastanjenih uz granicu i kod onih koji žive dalje od granice. To pokazuje podatak da je za izbore za Vijeće slovenske

nacionalne manjine Varaždinske županije izišlo od ukupnog broja varaždinskih Slovenaca koji je iznosio 2007. 165, svega njih 2, a u općini Cestica od ukupnog broja od 77 Slovenaca svega njih 10.²⁸

Najveći zalog za budućnost ostvarili su *SKD Nagelj* i *Vijeće slovenske nacionalne manjine Varaždinske županije* ostvarivanjem projekta *Učenje slovenskog jezika i kulture na graničnim osnovnim školama u Varaždinskoj županiji*. Varaždinska Druga gimnazija službeno je 14. travnja 2011. upoznala Vijeće slovenske nacionalne manjine Varaždinske županije sa zahtjevom kojim od nadležnog ministarstva traži uvođenje slovenskog jezika u školski kurikulum. Uz pomoć Vijeća slovenske nacionalne manjine Varaždinske županije od 1. prosinca 2011. započelo je fakultativno učenje slovenskog jezika u Drugoj gimnaziji koje je u toj školskoj godini pohađalo 77 učenika. Nastava slovenskog jezika je ubrzo započela i u 12 osnovnih škola Varaždinske županije. Odmah nakon pokretanja projekta za učenje slovenskog jezika bilo je zainteresirano 500 učenika, a 178 ih je završilo dvije godine tečaja. Trenutačno se na drugoj godini učenja u varaždinskoj gimnaziji nalazi 61 učenik. Osam učiteljica iz Slovenije dolazi redovito poučavati hrvatsku djecu u navedene škole slovenski jezik i kulturu. Posebnost programa je u tome što nastava nije ograničena samo na pripadnike slovenske nacionalne manjine te se ne odvija u sklopu programa C školovanja pripadnika nacionalnih manjina, već omogućuje svim zainteresiranim da se uključe u nastavu. Na taj se način sprečava i asimilacija druge i treće generacije Slovenaca koja je uzela maha na području sjeverozapadne Hrvatske.

A kako spriječiti asimilaciju? Asimilacija je uzela maha o čemu svjedoče posljednja tri popisa stanovništva (barem u nekim krajevima). Deset godina od popisa 1991. kada je popisano 23.802 Slovenaca u Hrvatskoj, njihov je broj opao 2001. godine na svega 13.173, što je za više od 40% manje negoli u popisu iz 1991.. Trend opadanja broja nastavio se i u 2011. godini kada je u Hrvatskoj bilo je 10.517 Slovenaca.

ZAKLJUČAK

Na temelju popisa stanovništva u uvjetima slobodnog izjašnjavanja o identitetu teško je zaključiti o tomu radi li se o asimilaciji ili etničkoj mimikriji kako se često olako zaključuje u demografskim i sociološkim istraživanjima. Naše je istraživanje je pokazalo da je etnički identitet pojedinaca u mnogome povezan s etničkom situacijom, te će tako u nekim situacijama pripadnici slovenske etničke zajednice bit će skloni asimiliranju u hrvatski etnički korpus, dok će u drugoj situaciji pribjegavati etničkoj mimikriji, a u trećoj naglašavati svoj slovenski identitet. Porast broja Slovenaca vidljiv je tek u nekim pograničnim naseljima, posebno u Međimurskoj županiji, poput općine Štrigova gdje Slovenci prelaze postotak od 4% u cjelokupnom broju stanovnika općine. I na području Huma na Sutli vidljiv je porast Slovenaca, a na području nekih manjih pograničnih općina, poput Đurmanca i Kumrovca porast Slovenaca je iznimno malen. Na prvom mjestu po broju Slovenaca prema popisu iz 2011. godine nalazi se općina Hum na Sutli sa 179 Slovenaca, potom slijedi Cestica sa 177, zatim Varaždin sa 124, Štrigova sa 116, Čakovec sa 80, Mursko Središće sa 63, a potom slijede ostale općine (www.dzs.hr). U sve tri županije gotovo da nema općine ili grada sa barem jednim Slovincem. Ipak, ta činjenica ne znači da je zbog toga smanjena asimilacija slovenskog stanovništva na području sjeverozapadne Hrvatske. Apolutna brojka od 1.523 Slovenaca na prostoru tri županije (439 u Krapinsko-zagorskoj, 522 u Međimurskoj i 562 u Varaždinskoj županiji) 2001. godine i 1.420 Slovenaca 2011. godine (408 u Krapinsko-zagorskoj, 516 u Međimurskoj i 496 u Varaždinskoj županiji) ukazuju na malo, ali ipak zamjetno opadanje broja Slovenaca u desetgodišnjem razdoblju. Ovi su rezultati još više zabrinjavajući kada ustanovimo da je 1991. na području navedene tri županije bilo 2.184 Slovenaca što znači da je broj Slovenaca opao u posljednjih dvadeset godina za 1/3. Uz asimilaciju među Slovincima u Hrvatskoj prisutna je i etnomimikrija. Mnogi smatraju da će im se život dodatno zakomplicirati ukoliko se izjasne kao Slovenci, pa radije pribjegavaju etnomimikriji izjašnjavajući se kao pripadnici većinskog naroda. Dodatni otežavajući faktor za slovensku nacionalnu manjinu na prostoru sjeverozapadne Hrvatske predstavlja i činjenica da su Slovenci demografski najstarija nacionalna manjina u Hrvatskoj. Stoga perspektive

²⁸ *Djelovanje slovenskih društava i vijeća slovenske nacionalne manjine u županiji Varaždinskoj*, 10 (rukopis).

slovenske nacionalne manjine u ovim prostorima ponajviše ovise o osvještavanju mladih koji su podrijetlom po jednom od roditelja ili predaka Slovenci. Očuvanje slovenskog jezika i kulture kroz fakultativnu nastavu u pograničnim školama svakako je najbolji način očuvanja manjinskog identiteta i upoznavanja većine s manjinom. Pilot projekt koji je pokrenut u Varaždinskoj županiji bio bi od iznimnog značaja ukoliko bi se na isti način primijenio i u Krapinsko-zagorskoj i u Međimurskoj županiji.

ARHIVSKI IZVORI

Arhiv Republike Slovenije, Urad za podržavljeno lastnino NDH u Zagrebu

Državni arhiv Varaždin, Zbirka stampata, 0.3.1. – 249, Kraljevska velika realna gimnazija u Varaždinu, Izvještaji za pojedine godine

Državni arhiv Varaždin, Imenik zavičajnika, knjige 1 – 6. (fond br. 2: Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Varaždina).

Državni arhiv Varaždin, Knjiga građana (fond br. 2: Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Varaždina) za razdoblje od 1800-1929.

Hrvatski državni arhiv, Fond Državni zavod za statistiku

TISKOVINE

Novi odmev

LITERATURA

Androić, Mirko, Bayer Vladimir, Pusić Eugen, Štampar Slobodan (1972). *Varaždin u XVIII stoljeću i političko – kameralni studij*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Varaždin: Historijski arhiv u Varaždinu

Bateson, Gregory (1979) *Mind and Nature: A Necessary Unity*. New York: Dutton.

Braudel, Fernand (1992) *Strukture svakidašnjice*. Zagreb: August Cesarec.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1931. godine (1938). knjiga 2, Prisutno stanovništvo po veroispovesti, Beograd: Državna štamparija.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine (1932). Sarajevo: Državna štamparija.

Gabričević, Ante (2002). *Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad.

Gantar Godina, Irena (2004). Slovenski intelektualci – izseljenci na Hrvaškem: Jernej Francelj (1821-1889), *Dve domovini*, 19, 165 – 183.

Gantar Godina, Irena (2005). Slovenski izobraženci iz Prage na Hrvaško, *Dve domovini*, 22, 197 – 218.

Geertz, Clifford. (1973) *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

Gimnazija u Varaždinu 1636. – 2006, (2006) (ur. Jasminka Bedenik et al.). Varaždin:TIVA: Prva gimnazija.

Golob, Antun (1983). *Novinstvo Varaždina (1862. – 1962.)*, *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić), Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 537 – 549.

Kržišnik Bukić, Vera (2006). Znameniti Slovenci na Hrvaškem skozi zgodovino. *Migracijske i etničke teme*, 22/4, 421 – 445..

Le Goff, Jacques, (1988) *L'histoire nouvelle*. Paris: CEPL.

Luhmann, Niklas (2001a) *Društveni sistemi*. Sremski Karlovci - Novi Sad: Izdavačka knjžarnica Zorana Stojanovića

Luhmann, Niklas (2001b) *Znanost društva*. Zagreb: Politička kultura.

Moor, Barrington (2000) *Društveni koreni diktature i demokratije: vlastelin i seljak u stvaranju modernog svijeta*. Beograd: Filip Višnjić.

Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima (1998.) (priredio Gelo Jakov, Crkvenčić Ivan, Klemenčić Mladen), sv. 1 – 5. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

Piasek, Gustav (1996). *Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad Varaždin.

Šimončić Bobetko, Zdenka (1983). Industrijski razvoj Varaždina do 1941. godine. *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić). Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 277 - 287.

- Škafar, Vinko (2001). Kapucini Slovenci u hrvatskoj kapucinskoj kustodiji i provinciji. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu* 12- 13, 147 – 163.
- Škiljan, Filip (2006). Sudbina Franje Rihara, župnika iz Gornje Stubice. *Hrvatsko zagorje* 12 /1-2, 165-170.
- Skocpol, Theda (1984) *Vision and Method in Historical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles (2001) "Historical Sociology", in: *International Encyclopedia of the Behavioral and Social Science*, Amsterdam: Elsevier. Vol. 10, str, 6753-6757.
- Trdina, Janez (1980). *Bachovi husari i ilirci, sjećanja iz mojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853. – 1867.)*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Vrišer, Sergej (1983). Vezi med baročnim kiparji Štajerske in Varaždinom. *Varaždinski zbornik* (ur. Andre Mohorovičić). Varaždin: Skupština općine; Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 437 - 440.

RUKOPIS

Djelovanje slovenskih društava i vijeća slovenske nacionalne manjine u županiji Varaždinskoj

INTERNETSKI IZVORI

www.dzs.hr.

SUMMARY

The authors provide information on the Slovenes in northwestern Croatia, or the Slovenes at the region of Krapina - Zagorje and Varaždin. Exploring the National Archives in Varazdin and the Croatian State Archives authors present findings on the number of Slovenes in Varazdin and surroundings and their impact on the cultural and economic life of the city . In the last chapter the authors present the results of semi-structured interviews with members of the Slovenian national minority in Varazdin and Hum on Sutla and provide information about the organization 's Slovenian national minority in Varazdin.